

linnenblekerij. Stone vermoedt dat patronaatsverhoudingen met rijke linnenhandelaren daaraan ten grondslag lagen.

Van eenzelfde positieve waardering getuigt het voorstellen van vrouwen als vlijtige spinsters — ware toonbeelden van huiselijke deugd. Borduren en kantklossen viel daarentegen ook wel een heel andere behandeling ten deel. Stone meent dit te kunnen toeschrijven aan het luxueuze karakter van borduur- en kantwerk, dat al gauw associaties oproep met weelde, lichtzinnigheid, verspilling en wulpsheid. Indien dat zo is, moet daarin, ook naar de opvattingen van de schrijfster, na 1650 toch verandering zijn gekomen. Zij betoogt althans in het laatste hoofdstuk van haar werk dat de verandering in de Hollandse mode destijds meer was dan een toevallige verandering van smaak. Integendeel. De omschakeling op elegante en meer luxueuze kledij ging gepaard met een opvallende vermindering van het aantal religieuze tractaten en moraliserende geschriften en toneelstukken waarin weelde en opschik werden gehekeld. Toen ook ontwikkelden fijnschilders als TerBorch en Van Mieris een nieuwe kijk op kostelijke en kostbare kleding door in hun werk de schoonheid en schittering daarvan centraal te stellen of althans te benadrukken. 'Their depiction of elegant clothing was consistent with contemporary Dutch cultural, economic and political attitudes. To express the new national sense of self, the fijnschilders in particular and Dutch artists in general developed a pictorial vocabulary from old artistic conventions' (164).

Volgens de schrijfster was het in het algemeen geen toeval — gezien het belang van de textielproductie in de Nederlanden — 'that such self-congratulatory images' juist op textiel betrekking hadden. Samenvattend kan worden gezegd dat Linda Stone een boeiend, in menig opzicht oorspronkelijk en wellicht zelfs baanbrekend werk heeft geschreven, waarin zij tot een plausibele en genuanceerde voorstelling weet te komen van de relatie tussen kunstproductie en samenleving. Het is jammer dat het boek in een onaantrekkelijk jasje is gehuld, dat het op slecht papier is gedrukt en dat — het ergst van alles — de gereproduceerde afbeeldingen van uiterst erbarmelijke kwaliteit zijn.

P. W. Klein

S. Groenveld, *Verlopend getij. De Nederlandse Republiek en de Engelse burgeroorlog 1640-1646* (Dissertatie Leiden; Dieren: De Bataafsche Leeuw, 1984, 416 blz., f65,-, ISBN 90 6707 032 7).

Velen beweren dat geschiedenis een droog vak is, en denken dan aan geschiedenis van oorlog en buitenlandse politiek. Natuurlijk hebben ze ongelijk, maar ze hebben wel hun redenen voor dat verkeerde oordeel. De eerste is, dat ze in buitenlandse politiek van eeuwen her de actualiteit niet meer kunnen ontdekken. De tweede is, dat diplomatieke bronnen doorgaans rijk vloeien. Die deugd wordt gemakkelijk tot nood in handen van ongeoeffenden. Die lezen vlijtig grote stapels correspondentie van gezanten en ministers, en brengen dan getrouw verslag uit van alles wat ze hebben gevonden, met de chronologie als enig ordenend beginsel. Zo zijn de vormloze verhalen ontstaan, die vroeger wel als academische proefschriften aan de markt kwamen, en zo ook kreeg diplomatieke geschiedenis de naam van naar haar aard niet meer te kunnen zijn dan 'histoire événementielle' in de slechtste zin van het woord.

Deze problemen moest Groenveld het hoofd bieden bij het schrijven van zijn boek over de verhouding tussen Engeland en de Nederlandse Republiek tussen 1640 en 1646. Eer we ons afvragen in welke richting hij de oplossing heeft gezocht, zullen we een kort overzicht geven van de inhoud.

Groenvelds vraag is, of de jaren veertig van de zeventiende eeuw beschouwd kunnen worden in het perspectief van de komende Engels-Nederlandse oorlog. Het merkwaardige is namelijk, dat de literatuur dat nergens doet. Hoeveel studies ook aan de voorgeschiedenis van deze oorlog gewijd zijn, juist de twaalf jaar die onmiddellijk aan het uitbreken van de vijandelijkheden vooraf zijn gegaan, blijven nagenoeg geheel buiten beschouwing. Daarom heeft Groenveld die periode aan een uitvoerig onderzoek onderworpen, wat uiteindelijk in een tweetal boeken zal resulteren, waarvan dit het eerste is. Het splitst de materie in drie gedeelten. Twee hoofdstukken behandelen de diplomatieke en dynastieke betrekkingen, drie zijn gewijd aan maritieme zaken. Voorafgaat een inleiding in drie hoofdstukken, die het institutionele en mentale kader schetsen, waarbinnen de gebeurtenissen zich hebben afgespeeld.

Groenveld betoogt hier, dat in geen van beide landen sprake was van een algemeen nationaal gevoel, en derhalve ook niet van een door allen gedeelde opvatting over buitenlands beleid dat het meest in overeenstemming was met het nationaal belang. Op het grondgebied van een staat leefden vele naties samen, vooral stedelijke en regionale, doch ook kerken, standen, beroepsgroepen en dergelijke kunnen naar de opvattingen van de tijd als naties bestempeld worden. In de monarchieën bestond er dan rondom de troon een centrale natie, die voor en namens allen de buitenlandse politiek bepaalde. Dat patroon werd in Engeland door de burgeroorlog onderbroken, toen niet alleen de koning, maar ook het parlement een eigen buitenlands beleid voerde. En in de Nederlandse Republiek is dat patroon er in die vorm nooit geweest. Daar hadden de lokale naties meer gelegenheid het beleid mee te bepalen. Den Haag was minder machtscentrum dan besliscentrum, ook onder Frederik Hendrik. Anders dan de literatuur het altijd voorstelt, heeft in diens tijd geen vaste commissie bestaan onder de naam *Secreet Besogne*. Beslissingen kwamen tot stand als de belangen van diverse provincies en steden in voldoende mate met elkaar overeen stonden.

Het tweede stuk, over de diplomatieke betrekkingen, concentreert zich op de relatie Oranje-Stuart. Karel I wilde zich buiten de continentale oorlogen houden, maar was tot steun aan Spanje het meest geneigd. In de Republiek beschouwde men het dan ook algemeen als een groot succes, dat het huwelijk tussen Karels dochter en de zoon van Frederik Hendrik de beide zeemogendheden dichter bij elkaar bracht. Holland en zijn stadhouder waren het daarin met elkaar eens. Geyls visie op de betrekkingen tussen Stuart en Oranje moet voor de jaren veertig beslist worden afgewezen.

Het derde gedeelte geeft dan in meer eigenlijke zin de voorgeschiedenis van de eerste Engelse oorlog. Ogenschoijnlijk ging het om problemen van voorbijgaande aard. De vrede met Spanje zou een einde maken aan de blokkade van de Spaanse kust, bron van zoveel ergernis voor de Engelse kooplieden. De overwinning van Cromwell op Karel verloor de Nederlandse handel van alle moeilijkheden die voortvloeiden uit de burgeroorlog, toen beide partijen het verkeer met de ander trachtten te beletten. Maar met het nieuwe Engeland was een macht opgekomen, die met het zelfbewustzijn van de overwinnaar bereid was tot een agressieve buitenlandse politiek, en die in haar vloot ook over de middelen beschikte, zulk beleid in daden om te zetten. In de Republiek werd dat

nog niet onderkend. Dat haar na de vrede met Spanje een nieuw gevaar zou bedreigen, was nog tot niemand doorgedrongen.

Groenvelds boek geeft dus voor al de drie hoofdpunten een nieuw beeld. Het laat zien dat beoefening van de diplomatieke geschiedenis nog even zinvol kan zijn als honderd jaar geleden. Het verschaft de lezer kennis, die hij kan gebruiken — en desgewenst ook actueel maken, maar het boek is toch wel tevens een waarschuwing tegen de gevaren van al te gretig actualiseren. Geyls harde oordeel over Frederik Hendrik, zo zegt Groenveld, is mede ingegeven door spijt dat deze stadhouder de kans verzuimd heeft noord en zuid in één staat te verenigen, zoals Geyl het in zijn eigen tijd nog zo graag wilde.

Het andere probleem, orde scheppen in de chaos van evenementen, is door de indeling naar behoren opgelost, zowel door de splitsing in een algemeen en een bijzonder deel als door de behandeling van dat bijzondere in twee aparte stukken. Het verhaal richt zich op de hoofdzaken, en wie zich bij grote bronnenrijkdom die beperking wil opleggen, moet veel durven weglaten. Dat doet Groenveld ook, maar omdat hij toch de informatie die hij heeft verzameld zo volledig mogelijk wil doorgeven, zijn de noten niet alleen verwijzend, doch ook aanvullend, expliciterend en polemiserend. Dat doet natuurlijk het boek aan waarde winnen, maar noten van deze soort behoren zo duidelijk bij de tekst, dat de Bataafsche Leeuw ze nergens anders had mogen afdrukken dan aan de voet van de bladzijde. Ze zijn immers niet alleen voor de gebruiker, maar ook voor de lezer bestemd.

Die lezer zou, tenslotte, ook dankbaar zijn geweest voor een wat nadrukkelijker typering van de hoofdpersonen. Over een veelvuldig optredend acteur als Albert Joachimi bijvoorbeeld vernemen we in de tekst zelden meer dan dat hij oud was. Zijn portret is te vinden op bladzijde 190, waar het jaartal 1605 voor zijn benoeming tot ambassadeur natuurlijk een drukfout is voor 1625. Toen was hij ook al oud, en misschien vonden zijn opdrachtgevers hoge ouderdom dus wel een aanbeveling. Per slot van rekening stuurden zij in de jaren veertig ook de bepaald niet meer jeugdige François van Aerssen als onderhandelaar naar Engeland.

Over Joachimi in elk geval zou dus wel iets te zeggen zijn, maar mogelijkere wijs komt dat in het tweede boek, dat de auteur reeds aankondigt. Het titelblad vermeldt voorzichtigheidshalve nergens de woorden 'deel I', maar Groenveld heeft meer boeken geschreven en zal dus de kansen op de verwezenlijking van zijn belofte correct getaxeerd hebben. Hij zal zijn lezers er in ieder geval een aangename dienst mee bewijzen.

A. Th. van Deursen

O. S. Lankhorst, *Reinier Leers (1654-1714) uitgever & boekverkoper te Rotterdam. Een Europees 'libraire' en zijn fonds* (Dissertatie Nijmegen; Studies van het Instituut voor intellectuele betrekkingen tussen de Westeuropese landen in de zeventiende eeuw, Nijmegen (SIB) X; Amsterdam-Maarssen: AP A-Holland Universiteitspers, 1983, xiv + 299 blz., f52,-, ISBN 90 302 1010 9).

Lankhorsts dissertatie over Reinier Leers is alweer deel X van de in 1973 gestarte reeks van het Nijmeegse Instituut voor intellectuele betrekkingen dat zich zo verdienstelijk heeft gemaakt voor de bestudering van het Nederlandse aandeel in de internationale Republiek der letteren in het tijdvak 1650-1730. Zoals vaker in Nijmegen het geval is, lag ook aan dit boek een doctoraal werkcollege ten grondslag. H. Bots bracht hierover in